Arengukoostöö ja humanitaarabi strateegia 2024- 2030

Sisukord

1. Üldpõhimõtted 2
1.1 Arengukoostöö 2
1.2. Humanitaarabi 3
2. Valdkonda mõjutavad globaalsed arengud 3
3. Eesti hetkeolukorra ülevaade ja hinnang senistele tegevustele 4
4. Strateegia elluviimine 5
5. Eesmärgid 5
Üldeesmärk: Eesti panus üleilmsesse kestlikku arengusse, heaolusse ja julgeolekusse on kasvanud. Vastavalt rahvusvaheliselt võetud kohustusele, panustab Eesti aastaks 2030 0,33% riiklikust kogutoodangust (RKT) arengurahastusse 5
Eesmärk 1: Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi poliitikakujundamise, rakendamise ja arendamise süsteem on tõhus ning arvestab välispoliitilisi arengusuundi 6
Eesmärk 2: Kujundame Euroopa Liidu arengukoostöö ja humanitaarabi poliitikat ning kasutame aktiivselt ja tõhusalt EL vahendeid 8
Eesmärk 3: Osaleme rahvusvahelise arengukoostöö ja humanitaarabi poliitika kujundamises, teeme tihedat ja tõhusat koostööd teiste doonoritega, nii riikide, organisatsioonide kui arengupankadega 10
Eesmärk 4: Arengukoostöö ja humanitaarabi rahastus on stabiilne ning jõuab aastaks 2030 tasemeni 0,33% RKT-st 11
Eesmärk 5: Ühiskonna suhtumine arengukoostöösse, humanitaarabisse ja kestliku arengu eesmärkide saavutamisse on toetav 12
Eesmärk 6: Tagame humanitaarkriisidele vastamise võimekuse 13
Lisa 1: Ülevaade arengukoostöö prioriteetriikidest 15
1. Ukraina 15
2. Gruusia 16
3. Moldova 16
4. Armeenia 16
5. Aafrika partnerriigid Keenia, Namiibia, Botswana, Uganda 17
Lisa 2 Ülevaade arengukoostöö prioriteetvaldkondadest 19
Temaatilised: 19
1. Demokraatia ja õigusriigi areng ning head valitsemistavad 19
2. Majandusarengu toetamine 19
3. Kvaliteetse hariduse edendamine 20
4. Maailma keskkonnaprobleemide lahendamisele kaasa aitamine 21
Horisontaalsed: 21
5. Sooline võrdõiguslikkus 21
6. E-valitsemise ja küberturvalisuse arendamine 22
Lisa 3 Vajadusindikaatorid arengukoostöö partnerriikide kaupa 23
Lisa 4: Lühendite nimekiri 30

1. Üldpõhimõtted

Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi[1] suurendavad Eesti panust kestlikku arengusse ja globaalsesse julgeolekusse.

Strateegia aitab kaasa järgnevate Eesti välispoliitika arengukava 2030 eesmärkide saavutamisele:

- Eesti kasvav panus üleilmsesse kestlikku arengusse;
- Rahvusvaheliste suhete stabiilsuse ja julgeoleku tagamine;
- Arengukoostöö ja humanitaarabi mõjukus;
- Välispoliitika ja välissuhtluse sidusus;
- Maine ja mõjukuse kasv;
- Rahvusvaheliselt soodsa majanduskeskkonna tagamine.

Strateegia kehtivusperioodiks on 2024-2030, mis võtab arvesse välispoliitika arengukava ning kestliku arengu eesmärkide uuendamise tsükleid.

Strateegia koostamisel on lähtutud ka muudest asjakohastest valdkondlikest alusdokumentidest.[2] Kehtima jäävad valdkondlikud arengukoostööd ja humanitaarabi käsitlevad strateegiadokumendid.

Dokumendi ettevalmistamisel on konsulteeritud riigiasutuste, kodanikuühiskonna organisatsioonide, akadeemia, ettevõtlussektori ja erialaorganisatsioonidega ning SA Eesti Rahvusvahelise Arengukoostöö Keskusega (ESTDEV).

1.1 Arengukoostöö

Arengukoostöö üldpõhimõtteks on aidata kaasa ÜRO Kestliku Arengu Eesmärkide saavutamisele ja vaesuse vähendamisele maailmas keskkonda hoidvalt.

Kestliku arengu eesmärgid, mille täitmisele Eesti arengukoostöö on keskendunud, on valitud lähtuvalt Eesti kompetentsidest:

[1] Humanitaarabi puudutab vaid Eesti poolt antavat humanitaarabi.

[2] Kestliku arengu eesmärgid, Pariisi arengurahastuse kokkulepe, OECD Arengukoostöö komitee (*Development Assistance Committe, DAC)* soovitused, Busani arengutõhususe kokkulepe, Euroopa Liidu programmdokumentidest arengukoostöö ja humanitaarabi valdkondades, Eesti välispoliitika arengukava, Eesti Aafrika regioonistrateegia, Hea Humanitaardoonorluse põhimõtted: Best Practices (ghdinitiative.org), Eesti Euroopa Liidu poliitika 2023-2025

Eesti arengukoostöö prioriteetvaldkonnad ning nende seos kestliku arengu eesmärkidega on toodud lisas 2.

Eesti teeb arengukoostööd nii otsesuhtluses partnerriikidega kui koostöös teiste doonorite ja rahvusvaheliste partneritega, sh arengupankade ja organisatsioonidega.

1.2. Humanitaarabi

Humanitaarabi poliitika kujundamisel ja humanitaarabi andmisel lähtub Eesti rahvusvaheliselt kokku lepitud põhimõtetest, milleks on inimlikkus, erapooletus, sõltumatus ja neutraalsus ning teistest humanitaarabi andmist raamivatest põhimõtetest. Eesti teistele riikidele osutatava humanitaarabi eesmärk on päästa inimelusid ning abistada loodus- või inimtegevusest põhjustatud katastroofides kannatanuid, pöörates eelkõige tähelepanu kõige haavatavamatele elanikkonnarühmadele nagu naised, lapsed, seksuaalvägivalla ohvrid, sisepõgenikud ja pagulased.

Eesti antav humanitaarabi keskendub nii akuutsetele kui ka pikaajalistele kriisidele, osutame humanitaarabi läbi mitmepoolsete ja kahepoolsete kanalite, pidades silmas paindliku abi olulisust. Humanitaarkriiside ennetustegevused on osa Eesti humanitaarabist.

Humanitaarabi andmise pädevus avalikus sektoris on ka teistel osapooltel Välisministeeriumi kõrval; seejuures on Välisministeeriumil keskne roll humanitaarabipoliitika kujundamisel ja selle elluviimise korraldamisel.

2. Valdkonda mõjutavad globaalsed arengud

Arengukoostöö ja humanitaarabi valdkonda mõjutavad tugevalt globaalsed trendid:

- suurenev vastuseis läänelikule väärtusruumile, mis on vähendanud Euroopa Liidu (EL) kui maailma suurima doonori nähtavust ning nõuab ELilt kohanemist muutnud geopoliitilise olukorraga;
- kasvavad pinged rahvusvahelistes suhetes, sealhulgas üleilmastumise ning mitmete samaaegsete või järjestikuste kriiside (näiteks COVID-19, Venemaa agressioon Ukraina vastu, kasvavad energia- ja toiduhinnad) mõju;
- majanduse, innovatsiooni, tehnoloogia, tööstuse ning välis- ja julgeolekupoliitilised jõujooned maailmas on muutumises, riikidevaheline konkurents teravneb;
- tehnoloogia arengu ja innovatsiooni mõjul uute tehnoloogialahenduste ja digiteerimise osakaal suureneb. Aina enam kerkivad tähelepanu keskmesse digisõltuvuse ja küberjulgeoleku teemad;
- Enamus humanitaarkriisidest on praeguseks seotud kliimamuutusega. Kliimamuutuste mõju, keskkonnaseisundi halvenemine ja bioloogilise mitmekesisuse vähenemine suurendavad üleilmseid humanitaarabivajadusi.

Vastamine antud trendide püsitatud väljakutsetele, ning tehnoloogia areng ja partnerriikide omaluse kasv arengukoostöö teostamisel omavad potentsiaali arengueesmärkide tõhusamaks saavutamiseks. Paraku on kestliku arengu eesmärkide saavutamine aastaks 2030 käesoleva, 2023. aasta seisuga väga keeruline[3], mitmete eesmärkide nagu tervise parandamise, kliimamuutuste vastase võitluse või vaesuse vähendamise eesmärkide saavutamise trend on pigem negatiivne, teiste eesmärkide puhul on viimaste kriisidega kaotatud eelnevatel aastatel tehtud edusamme. Enim kannatavad kõige haavatavamad inimesed ja riigid.

[3] Globaalse Kestliku Arengu Raport 2023, lk 7-10 (tegemist eelversiooniga, lõplik versioon avaldatakse septembri keskel)

Humanitaarvaldkonnas on oluline kriiside lähtepõhjuste adresseerimine sh rahu ja julgeoleku ja arengualase tegevuse ühildamine humanitaarabiga, doonorbaasi laiendamine ning tõhusam humanitaarabi. See aitab ületada lõhet, mis on tekkinud konfliktide ja kliimamuutuse tulemusel suurenevate humanitaarvajaduste ning nende katmiseks vajalike vahendite vahel.

3. Eesti hetkeolukorra ülevaade ja hinnang senistele tegevustele

Arengud Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi valdkonnas on viimastel aastatel olnud kiired. Eesmärk eraldada arengukoostöö poliitikakujundamine ning elluviimine täideti Eesti Arengukoostöö Keskuse (ESTDEV) loomisega 2021. aastal. Välisministeeriumi struktuurimuudatuse tulemusel moodustati 2022. aastal arengukoostöö ja humanitaarabi osakond. Eraldi osakonna moodustamine andis tõuke humanitaarvaldkonna arengule, millega tegeletakse senisest süsteemsemalt ning planeeritumalt. Lähtuvalt valdkondlikest kiiretest arengutest esitas Eesti 2022. aastal taotluse saada OECD arengukoostöö komitee (*Development Assistance Committee*, DAC) liikmeks, liitumine toimus 2023. juulis.

Eesti on hinnatud rahvusvaheline doonor nii arengukoostöö kui ka humanitaarabi valdkonnas nii partnerriikide, teiste doonorriikide kui ka rahvusvaheliste organisatsioonide silmis. Osaleme ELi erinevates koostööformaatides, arendame ühistegevusi ELi väliste partnerriikidega (Ameerika Ühendriigid, Ühendkuningriik) ning ÜRO ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide ja initsiatiividega. Eesti erinevatel sektoritel on aastatepikkune kogemus nii arengukoostöö teostamisel ja ka võimekus panustada humanitaarkriiside lahendamisse. Alates 2023. a juunist on Eesti koos UKga järgneval kahel aastal Hea Humanitaardoonorluse (GHD) kaaseesistuja, keskendume humanitaarruumi kaitsele, sh rahvusvaheliste humanitaarõiguse rakendamisele ning humanitaarsüsteemi reformidele.

Alates 2022. aastast on kasutusel uus arengukoostöö tulemuste hindamise süsteem[4] (endise nimega mõju hindamise süsteem), mille abil on võimalik saada poliitikakujundamiseks vajalikku võrreldavat tagasisidet Eesti arengukoostöö projektide rakendamisest. Samuti aitab tulemuste hindamise süsteem tõsta teostatavate projektide kvaliteeti.

Nii COVID-19 kriis kui ka Venemaa täiemahuline agressioonisõda Ukrainas esitasid Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi korraldusele uusi väljakutseid ning samas võimaldasid näidata innovaatilisust ja võimekust reageerida kiiresti muutuvatele olukordadele. Agressioonisõda laiendas nii humanitaarse iseloomuga abi osutajate ringi, sealhulgas erasektoris, kui ka Eesti kodanikuühenduste humaanitaartegevuste mahtu.

Eesti kõige olulisemaks arengukoostöö prioriteediks tõusis Ukraina toetamine, senisest olulisemaks muutus Moldova toetamine ELi integratsiooniga seotud tegevustes. Geopoliitilised muutused tõid partnerriikide hulka tagasi Armeenia ning muutsid Gruusias senisest olulisemaks demokraatlike protsesside arendamise ja kodanikuühiskonna toetamise.

Arengukoostöö teostamisel Aafrikas on järjest suurenev fookus koostööl partnerriikide valitsustega tagamaks, et Eesti programmid toetavad riikide eesmärke ja vajadusi, ning ühistööl teiste doonoritega, et võimendada Eesti ekspertiisi süsteemse muutuse saavutamisel. Mandriüleste arengute toetamiseks on kasvanud regionaalsetes projektides osalemise tähtsus.

Valdkonna väljakutseks on arengurahastuse stabiilsuse tagamine pikemas vaates. Tähelepanu rahvusvahelistele arengupankadele on oluliselt suurenenud. See on toonud omakorda kaasa

[4] https://vm.ee/valismajandus-arengukoostoo/arengukoostoo-ja-humanitaarabi

vajaduse vaadata üle arengupankade olemasolevad vahendid, otsida rahastuse suurendamise viise olemasolevat kapitali tõhusamalt kasutades (mitmepoolsete arengupankade reform), ning lisarahastust püütakse leida ka kapitalisuurenduste või (garantii)fondide loomise kaudu. Selleks, et ise korraldada vahendite kasutamise tingimused tuleb kaaluda Eesti arengupanga loomist.

4. Strateegia elluviimine

Lähtudes 2021. aastal läbi viidud reformist vastutab arengukoostöö ja humanitaarabipoliitika väljatöötamise eest välisministeerium. ESTDEVi vastutusalaks on Eesti arengukoostööpoliitika elluviimine, kaasates laiapõhjaliselt partnereid.

Humanitaarvaldkonnas on välisministeerium nii poliitikakujundaja kui ka elluviija. Projektide teostamisel pikaajalistes humanitaarkriisi kolletes, eeskätt Afganistanis, Lähis-Idas, Süürias, Jeemenis, Sudaanis ja Aafrika Sarve regioonis, on vajadused paremini prognoositavad ning projektipõhiselt adresseeritavad, seega on võimalik projektide teostamine ESTDEVi kaudu.

Antud strateegias toodud eesmärkide saavutamise eest vastutab välisministeeriumi arengukoostöö ja humanitaarabi osakond koostöös teiste ministeeriumi allüksuste, ESTDEVi, muude riigiasutuste, vabaühenduste, akadeemia, erasektori ning teiste partneritega. Strateegia kehtivusperioodil vaadatakse eesmärgid ning nende täitmine üle iga 2 aasta tagant.

Lähtudes käesolevas strateegias toodud põhimõtetest koostab ESTDEV rakendusplaani, milles täpsustatakse erinevate partnerite roll, kaasamise põhimõtted ja sellele suunatud tegevused.

5. Eesmärgid

Üldeesmärk: Eesti panus üleilmsesse kestlikku arengusse, heaolusse ja julgeolekusse on kasvanud. Vastavalt rahvusvaheliselt võetud kohustusele, panustab Eesti aastaks 2030 0,33% riiklikust kogutoodangust (RKT) arengurahastusse.

Eesti on tegelenud arengukoostöö ja humanitaarabi andmisega 1998. aastast. See on andnud meile arvestatava kogemuspagasi.

Eesti on omanäoline, rahvusvahelisi arengueesmärke toetav, tulemustele orienteeritud ning üldtunnustatud arengukoostöö põhimõtetest[5] lähtuv doonorriik, kelle abi on partnerriikides oodatud ja nende arengule kasulik. Oleme rahvusvaheliste kriteeriumite järgi kõrge sissetuleku ja väga kõrge inimarengu indeksiga riik. Sellest tulenevalt on Eestil võimalik ja vajalik panustada järjepidevalt üleilmse heaolu saavutamisesse, arvestades oma võimalusi ja järgides rahvusvahelisi kokkuleppeid.

Eesti eesmärgiks on sidustada kahepoolseid arengukoostöö tegevusi üha enam rahvusvaheliste initsiatiividega ning teha tihedat koostööd teiste doonoritega, see tähendab riikide, organisatsioonide ja arengupankadega. Arengukoostöö on osa välispoliitika tööriistakastist, mille abil on võimalik arendada suhteid partnerriikidega.

Humanitaarkriisid toidavad poliitilist ja majanduslikku ebastabiilsust ning nõrgendavad arengueesmärkide saavutamist, seega aitab humanitaarabi inimkannatuste ennetamise ja nende leevendamise kaudu vältida regionaalsete kriiside mõju laienemist. Samuti pöörame tähelepanu nn kolmikneksusele, st arengukoostöö, humanitaarabi ning rahu omavahelistele seostele.

[5] vt märkuses 2 toodud alusdokumentides toodud põhimõtted

Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi alane tegevus arvestab süstemaatiliselt sooperspektiivi ja toetab naiste aktiivset kaasatust.

Nii arengukoostöö kui ka humanitaarabi valdkonna tugevuseks on hästi arenenud kolmas sektor, mis loob mitmekülgseid koostöövõimalusi nii Eesti sees kui ka väljas. Eesti tugevuseks on meie reformikogemusest tulenev tihe ja avatud koostöö avaliku ja erasektori vahel ning erasektori huvi panustada arengukoostöösse. Väljakutseks on suurema valdkonnaülese sidususe loomine, sest arengukoostööga tegelevad mitmed ministeeriumid ning asutused.

Jätkame Eesti arengurahastuse samm-sammulist suurendamist eesmärgiga suunata aastaks 2030 0,33% RKTst arengurahastusse, mis tagab valdkonna stabiilsuse, rahastuse prognoositavuse ja efektiivsuse ning võimaldab keskenduda suurema mõjuga pikaajalistele projektidele.

Eesmärk 1: Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi poliitikakujundamise, rakendamise ja arendamise süsteem on tõhus ning arvestab välispoliitilisi arengusuundi

Läbi kahekümne viie aasta kehtinud Eesti arengukoostöö põhimõte keskenduda selgetele prioriteetsetele valdkondadele ja partnerriikidele on end arengukoostöö mõju saavutamisel õigustanud.

Valdkondade ja partnerriikide valikul hindame muuhulgas:
Partnerriikide puhul:

- poliitilist olukorda, sh globaalseid arenguid ja riigi arenguvajadusi;
- riigi valmisolekut arenguprogrammidesse kaasuda, et oleks võimalik viia ellu pikaaegseid tegevusi eesmärgiga aidata partnerriigil globaalse avatud turumajanduse keskkonnas edukalt toimida;
- võimalust arengukoostööprojekte teostada ning Eesti arengukoostöö strateegilisi eesmärke saavutada;
- võimalust saavutada suuremat mõju koostöös teiste doonoritega;
- senise tegevuse efektiivsust ja tulemuslikkust lähtudes tulemuste hindamise süsteemi andmetest. Arvestame nii tagasisidet projektidele kui ka vajadusindikaatoreid (partnerriikide kaupa lisas 3).

Valdkondade puhul:

- vastavust kestliku arengu eesmärkidele ning Eesti strateegiliste eesmärkidele;
- Eesti võimekust prioriteetvaldkonnas panustada;
- senise tegevuse efektiivsust ja tulemuslikkust, lähtudes tulemuste hindamise süsteemi andmetest.

Arengukoostöö partnerriikide ja valdkondlike prioriteetide (mitte kõigi tegevuste) ülevaatlik seos (strateegia valmimise seisuga):

Riik/ valdkond	*Ukraina*	*Moldova*	*Armeenia*	*Gruusia*	*Keenia*	*Namiibia*	*Botswana*	*Uganda*
Demokraatia ja õigusriigi areng ning head valitsemistavad	X	X	X	X				
Majandusarengu toetamine	X	X		X		X	X	
Kvaliteetse hariduse edendamine	X	X	X	X	X			X
Keskkonnaprobleemide lahendamisele kaasa aitamine	X	X	X	X	X	X	X	X
Sooline võrdõiguslikkus	X	X	X	X	X	X	X	X
e- valitsemise ja küberturvalisuse arendamine	X	X	X	X	X	X	X	X

Täpsem ülevaade Eesti arengukoostöö partnerriikidest on esitatud lisas 1 ning teemavaldkondadest lisas 2.

Erinevates valdkonnapõhistes arengukoostööd käsitlevates strateegiates on võimalik ette näha tegevusted ka muudes (arengu)riikides, kui see on antud valdkonna vaatest põhjendatud ning prioriteetne. Antud tegevuste rahastamine toimub vastava valdkonna eelarvest või partnerluses teiste doonoritega.

Humanitaarabis töötasime välja strateegiliste humanitaarabi partnerite süsteemi, mis suurendab võimekust anda kiireloomulist abi ning aitab arendada pikaajalist strateegilist koostööd humanitaarpartneritega.

Alaeesmärk 1.1. Arengukoostöö ja humanitaarabi valdkonna järjepidev arendamine
Selleks:

- Oleme järjepidevalt kursis valdkonna arengut puudutava infoga ning välispoliitilise arengute , sh reageerime paindlikult vähimarenenud riikide vajadustele;
- Arendame koostööd valdkondlike mõttekodadega/ teadusasutustega;
- Analüüsime võimalust välja töötada arengukoostöö- ja humanitaarabialane õppeprogrammi tagamaks sektori areng Eestis;
- Sidustame enam arengukoostööd ja humanitaarabi, ehk rakendame teadlikult neksuse lähenemist;
- Tõhustame arengukoostööd ja humanitaarabi puudutavate andmete kogumist ja analüüsi valdkonna tõenduspõhise arendamise parandamiseks.

Alaeesmärk 1.2: Arengukoostöö vahendite tulemuslik kasutamine
Selleks:

- Keskendume arengukoostöös kindlatele partnerriikidele (vt lisa 1) ja valdkondadele (vt lisa 2) killustatuse vältimiseks;
- Parandame infovahetust kogu Eesti avaliku sektori asutustes, kus viiakse läbi arengukoostööga seotud tegevusi suurema sidustatuse tagamiseks;
- Teeme partnerriikide ülevaatuse iga kahe aasta tagant alates 2025. aastast;
- Vaatame perioodiliselt üle prioriteetvaldkonnad lähtudes Eesti võimekustest;
- Osaleme valdkonda puudutavate tegevuskavade välja töötamises.

Alaeesmärk 1.3: Arengukoostöö (ja võimalusel humanitaarabi) tulemuste hindamise süsteem on täies mahus käivitatud
Selleks:

- Rakendame süsteemi kogu Eesti avaliku sektori asutustes, kus viiakse läbi arengukoostööga seotud tegevusi;
- Jätkame partnerite koolitamist süsteemi toimimise hõlbustamiseks;
- Kasutame hindamissüsteemi tulemusi poliitikakujunduses ja tegevuste planeerimises;
- Avaldame tulemuste hindamise süsteemi alusel saadud andmeid.

Alaeesmärk 1.4: Eesti-siseste partnerite võrgustiku tugevdamine
Selleks:

- Tugevdame koostööd vabaühendustega nende võimekuse tagamiseks ja tõstmiseks, sh jätkame valdkonna katusorganisatsiooni toetamist ning panustame väiksemate valdkonnas tegutsevate organisatsioonide arendamisse;
- Arendame koostööd erasektoriga (sh katusorganisatsioonidega);
- Uuendame perioodiliselt humanitaarabi strateegiliste partnerite võrgustikku süsteemi tugevdamiseks;
- Infovahetuse tõhustamiseks loome arengukoostöö nõukoja, kuhu hakkavad kuuluma valdkonna seisukohalt olulisemate ministeeriumide, ametkondade, kodanikuühiskonna, ESTDEVi ja erasektori esindajad;
- Jätkame partneritelt regulaarse tagasiside küsimist valdkonna arengu kohta

Eesmärk 2: Kujundame Euroopa Liidu arengukoostöö ja humanitaarabi poliitikat ning kasutame aktiivselt ja tõhusalt EL vahendeid

EL liikmesus võimaldab Eesti arengukoostööl aidata kaasa kestliku arengu eesmärkide täitmisele maailmas palju suuremas ulatuses kui see on võimalik iseseisvalt tegutsedes. Eesti väärtustab EL suhteid globaalsete partneritega ning tähtsustab nende loomist, EL poliitikakujunduses osalemisega aitame kaasa EL arengukoostöö rahastamise ja arengu suunamisele. Eesti on võtnud juhtrolli digipöörde toetamise tegevustes.

Et vastata globaalsetele väljakutsetele ning tõmmata rohkem tähelepanu EL arengukoostööle, on ELis algatatud mitmeid strateegiaid ja protsesse. EL liikmesriike, finantsinstitutsioone, erasektorit ja kodanikuühiskonda koondab Euroopa Tiimi lähenemine ning usaldusväärseühendatavuse ja kaasava partnerluse projekte aitab esile tõsta Global Gateway strateegia. Euroopa Investeerimispank (*European Investment Bank*, EIB) on ELi arengukoostööpoliitika eesmärkide elluviija, mille 2022. aastal loodud Global haru kaudu toetatakse EL prioriteetseid tegevusi väljaspool ELi (sh Global Gateway, Global Green Deal ning EL laienemisprotsess), algatuse EU4U kaudu Ukraina ülesehitust. Digitaalsus arengukoostöös (D4D[6]) formaadis kujundavad EL ja 13 liikmesriiki Euroopa Tiimi strateegiat ja suurprojekte digiarengukoostöös.

[6] https://d4dhub.eu/

Ka EL ühisprojektides osaledes lähtume Eesti arengukoostöö partnerriikidest ja prioriteetvaldkondadest. Lähtuvalt lisandväärtusest osaleb Eesti ka EL regionaalsetes projektides, mis hõlmavad Eesti prioriteete.

Tõsta tuleb EL arengukoostöö kui tööriista strateegilist kasutamist suhete arendamisel partnerriikidega, et suurendada selle mõjukust.

Liikmesriigina osaleb Eesti EL humanitaaralgatustes, mis suurendab oluliselt Eesti humanitaarabi haaret ja mõjukust. Eesti on aktiivne EL humanitaarpoliitikat puudutavates aruteludes, keskendudes Eesti humanitaarpoliitika prioriteetvaldkondadele. Ukraina abistamisel on Eesti omandanud ka otsese kogemuse EL elanikkonnakaitse mehhanismi[7] kasutamisest humanitaarabi andmisel.

Alaeesmärk 2.1.: Aktiivne osalemine EL arengukoostöö poliitikakujunduses, sh Eestile oluliste piirkondade ja teemade tähelepanu all hoidmine (eriti idanaabruspiirkond, digipööre, rohepööre ning ettevõtluskeskkonna areng).
Selleks:

- Teeme tihedat koostöö Euroopa Komisjoniga ja Euroopa välisteenistusega tagamaks infovahetus ning tähelepanu Eesti prioriteetidele;
- Kaasume EL nõukogu tasemel EL arengupoliitika kujundamisse ja osaleme aktiivselt , seda nii töörühmades, alaliste esindajate tasemel kui ka EL välisasjade nõukogu arenguministrite kohtumisel välisministri osalusel;
- Teeme koostööd samameelsete liikmesriikidega EL nõukogu tasandil, sh kujundame ühispositsioone;
- Osaleme aktiivselt digiarengukoostöö kujundamisel, sh initsiatiivi D4D, pöörates erilist tähelepanu Aafrikale ja idapartnerluse regioonis;
- Lähetame rahvuslikke eksperte EL institutsioonide, sh EL delegatsioonide juurde;
- Kaasume EL riike hõlmavatesse arengukoostöö võrgustikesse ja teeme koostööd mõttekodadega.

Alaeesmärk 2.2: Aktiivne osalemine EL humanitaarpoliitika kujundamisel
Selleks:

- Teeme tihedat ja mõjusat koostöö Euroopa Komisjoniga;
- Osaleme aktiivselt nõukogu humanitaarabi suunavates töögruppides ning muudel humanitaarabi käsitlevatel kohtumistel.

Alaeesmärk 2.3: Eesti kasvav osalemine EL ühisalgatustes, sh EL rahastusvõimaluste kasutamine vastavalt Eesti arengukoostöö prioriteetidele
Selleks:

- Algatame EL ühisalgatusi, panustame neisse ning jälgime nende kujunemist;
- Teeme koostööd teiste liikmesriikidega, sh ühisprojektid, ühisvisiidid;
- Tagame vajaliku kaasrahastuse koostööprojektides osalemiseks;
- Laiendame TAIEX[8] mehhanismis ja mestimises osalemist;
- Osaleme ning mõtleme kaasa EIB tegevustes ja nende planeerimises;

[7] https://www.consilium.europa.eu/et/policies/civil-protection/
[8] TAIEX (tehnilise abi ja teabevahetuse programm) (europa.eu)

Eesmärk 3: Osaleme rahvusvahelise arengukoostöö ja humanitaarabi poliitika kujundamises, teeme tihedat ja tõhusat koostööd teiste doonoritega, nii riikide, organisatsioonide kui arengupankadega

Eesti arengukoostöö ekspertiisi võimendamiseks teeme koostööd teiste doonoritega, nii riikide, organisatsioonide kui arengupankadega. Nii on võimalik muuta tegevusi efektiivsemaks ja laiaulatuslikumaks, samuti jõuda sihtpartneriteni, kelleni muidu oleks keeruline jõuda. Doonorite puhul on koostööpartnerite valiku aluspõhimõtteks väärtuspõhisus - teise doonori tegutsemise alused peavad lähtuma meiega sarnastest väärtustest ja põhimõtetest. Doonoritega ühiselt tehtav peab aitama kaasa Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi eesmärkide saavutamisele.

Doonorriikidest on Eesti viimastel aastatel tihendanud partnerlust välispoliitiliselt oluliste suurdoonoritega nagu USA, Saksamaa ja UK, kellega toimuvad regulaarsed konsultatsioonid, algatatud on mitmeid ühisprojekte. Regulaarne koostöö on ka Põhjamaadega.

Eesti liikmesus rahvusvahelistes organisatsioonides, sh ÜRO ja OECD, ning osalus rahvusvahelistes arengupankades ja finantsinstitutsioonides, sh Maailmapanga Grupp (sh Rahvusvaheline Arenguassotsiatsioon, IDA), Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupank (EBRD), Euroopa Nõukogu Arengupank (CEB), Rahvusvaheline Valuutafond (IMF) ja Euroopa Investeerimispanga (EIB) Global haru) võimaldab meil kaasa rääkida maailma arengukoostöö ja humanitaarabi poliitikate kujundamisel. Samuti on institutsioonidel võimekus ja ekspertiis muuhulgas ka suuremahulise tehnilise abi andmiseks vastavalt konkreetse riigi vajadustele ning finantsorganisatsioonide puhul on paigas ka laenukriteeriumid, samuti on nii võimalik abi mahtu oluliselt võimendada.

Humanitaarabi valdkonna rahvusvahelisel arendamisel keskendub Eesti eeskätt:

- rahvusvahelisele humanitaarõigusele (nii selle arendamisele kui ka järgimise edendamisele);
- humanitaarruumi – st võimaluse anda takistusteta ja turvaliselt humanitaarabi - säilitamisele;
- humanitaartöötajate kaitsele;
- haridusele kriisis;
- innovatsioonile;
- abi tõhususele;
- soolisele võrdõiguslikkusele.

Pöörame tähelepanu humanitaarabi seostatusele rahuga seotud tegevustega ning arengukoostöö ja kliimamuutusega seotud tegevustega, 2022.a. liitus Eesti Humanitaarabidoonorite kliima- ja keskkonnadeklaratsiooniga. Olulisematest humanitaardoonorite koostöövõrgustikest kuulub Eesti GHD võrgustikku ja ÜRO humanitaarküsimuste koordinatsioonivõrgustikku (OCHA) doonorite toetusgruppi.

<u>Alaeesmärk 3.1: Tihe koostöö doonoritega (riikide, arengupankade, organisatsioonide, finantsinstitutsioonidega)</u>

Selleks:

- Tihe, tulemusele keskendunud, selge fookusega ja regulaarne suhtlus sh koostöövõimaluste kaardistamiseks, ühisprojektide läbiviimiseks ning infovahetuseks;
- Tagame vajaliku kaasrahastuse rahvusvahelistes koostööprojektides osalemiseks;
- Pakume konkreetseid koostööprojekte lähtudes partnerriigi vajadustest ning Eesti ja koostööpartneri(te) prioriteetidest.

Alaeesmärk 3.2: Aktiivne, sisuline ja mõjus liikmesus OECD arengukomitees
Selleks:

- Osaleme aktiivselt OECD DAC töös, sh teemapõhiste töögruppide töös;
- Toome DAC fookusesse Eesti prioriteetteemad – Ukraina igakülgne toetamine, digipöörde edendamine ja küberturvalisuse kasvatamine;
- Koordineerime tihedalt riigisiselt info jagamiseks ning Eesti seisukohtade täpsustamiseks.

Alaeesmärk 3.3: Osalemine rahvusvahelises arengukoostöös Eesti liikmelisusega rahvusvaheliste arengupankade ja finantsinstitutsioonide kaudu
Selleks:

- Osaleme arengupankade ja finantsinstitutsioonide nõukogudes ja juhatajate nõukogudes et panustada organisatsioonide arengu, juhtimise ja (laenu)poliitikate väljatöötamisesse ning arengurahastuse (kontsessioonlaenude ja grantide) suunamisse eelkõige Eestile prioriteetsetel teemadel, eeskätt kestlik majandusareng, digi ja kvaliteetne haridus;Toetame Eesti esindajate kandidatuure rahvusvaheliste arengupankade ja finantsinstitutsioonide juhtorganitesse
- Osalemine ning juhtiva rolli võtmine formaalsetes ja informaalsetes mh arengukoostöö küsimustega tegelevates gruppides ja võrgustikes;
- Eesti konsultantide ja ekspertide rahvusvaheliste organisatsioonide programmidesse kaasamise toetamine
- Konstruktiivse koostöö jätkamine Põhja ja-Balti ning samameelsete riikidega erinevates institutsioonides;
- Prioriteetsetes partnerriikides kahepoolsete suhete edendamine arengupankade ning finantsinstitutsioonide esindustega ning koostöövõimaluste kaardistamine.

Alaeesmärk 3.4: Aktiivne koostöö ÜRO süsteemi ning allorganisatsioonide ja Rahvusvahelise Punase Risti süsteemiga
Selleks:

- Osaleme aruteludel ja poliitikadokumentide koostamisel, keskendudes eelkõige järgmistele valdkondadele: digi- ja kübervaldkond, poliitikavaldkondade sidusus, abi tõhusus, sooline võrdõiguslikkus, arengukoostööpoliitika parem sidustamine humanitaarabi ja rahuga seotud tegevustega, humanitaarabi reform, ennetus.
- Vaatame perioodiliselt üle Eesti panustamise valdkonnaga seotud ÜRO allorganisatsioonide töösse ning vajadusel kohandame fookust vastavalt välispoliitilistele prioriteetidele ning globaalsetele arengutele;
- Otsime ja teostame partnerriikides koostööprojekte ÜRO allorganisatsioonidega;
- Pürgime ÜRO allorganisatsioonide juhtorganitesse;
- Osaleme ning võtame juhtiva rolli formaalsetes ja informaalsetes arengukoostöö ja humanitaarabi gruppides, võrgustikes ja organisatsioonides.

Eesmärk 4: Arengukoostöö ja humanitaarabi rahastus on stabiilne ning jõuab aastaks 2030 tasemeni 0,33% RKT-st.

Eesti on võtnud rahvusvahelise eesmärgi suunata 2030. aastaks 0,33% RKT-st arengukoostöösse ja humanitaarabisse Arengurahastus on olnud pikalt väikses tõusutrendis, hüpe 2022. aastal oli tingitud Ukraina abistamisest ning pagulaste vastuvõtmisele suunatud finantseerimisest. Aastaks 2023 peab rahastus jõudma tasemele 0,33% RKT-st. Tagame humanitaarabi osakaalu arengurahastusest vähemalt 10% ulatuses.

Arengukoostöö ja humanitaarabi rahastuse stabiilsus on oluline valdkondliku arengu vaatest - see aitab tugevdada Eesti mainet ja mõjukust globaalsete partnerite juures. Samuti on arengukoostöö efektiivsem ja mõjukam pikaajaliste ja etteplaneeritavate projektide rakendamisel.

Arengurahastuse stabiilsus on vajalik ka efektiivseks koostööks teiste doonoritega sh osaluseks arengupankade töös. Partnerluste loomiseks on vajalik kaasfinantseeringu olemasolu, mis mitmeaastaste projektide puhul peab olema pikaaegne.

Rahastamisel rahvusvaheliste partnerite kaudu on oluline säilitada märgistamata ehk paindlikuks kasutamiseks suunatud rahastuse osakaal. Viimane võimaldab organisatsioonidel reageerida operatiivselt ning suunata kiirelt ressursse sinna, kus hetkel on kõige suurem vajadus. Humanitaarabi puhul täidab Eesti nii ka humanitaarabi efektiivsuse kokkuleppe (*Grand Bargain*) põhimõtteid.

Uute koostöövõimaluste loomiseks rahvusvaheliste arengupankadega ning riigeelarveliste ressursside kasutuse võimendamiseks võib kaaluda riikliku arengupanga loomist, kuid see peab põhinema laiapõhjalisel analüüsil.

Alaeesmärk 4.1: Eesti tagab rahvusvaheliselt võetud kohustuse täitmise suunata 2030. aastaks 0,33% RKT-st arengukoostöösse ja humanitaarabisse sh suuname humanitaarabisse vähemalt 10% Eesti ametlikust arenguabist.
Selleks:

- Aastaks 2030 jõuame tasemeni 0,33% RKTst;
- Tõstame arengukoostöö ja humanitaarabi raporteerimise kvaliteeti koostöös OECD DACiga;
- Osaleme arengukoostöö rahastamises rahvusvaheliste arengupankade ja finantsinstitutsioonide kaudu.

Alaeesmärk 4.2: Töötame selle nimel, et rahvusvahelised hanked (mh EL, arengupankade, ÜRO raamistikes) oleksid kättesaadavad ka väiksematele partneritele
Selleks:

- Teeme tihedat koostööd rahvusvaheliste partneritega Eesti seisukohtade tutvustamiseks;
- Kaasume aktiivselt valdkondlikku poliitikakujundamisse.

Alaeesmärk 4.3: Kaardistame vajaduse, võimalused ja tingimused arengupanga loomiseks Eestisse.
Selleks::

- Analüüsime teiste riikide ja väiksemate arengupankade kogemusi;
- Kaardistame arengupanga loomise põhimõtted.

Eesmärk 5: Ühiskonna suhtumine arengukoostöösse, humanitaarabisse ja kestliku arengu eesmärkide saavutamisse on toetav

Kestliku arengu eesmärke, sh kitsamalt arengukoostööd ja humanitaarabi käsitlev ühiskondlik teavitus ja maailmaharidus koolides suurendavad inimeste teadlikkust üleilmsete probleemide mitmekesisusest, nende tekkimise põhjustest, probleemide vahelistest seostest ja võimalikest lahendustest. Need aitavad paremini mõista meid ümbritsevat maailma ja loovad võimalusi toimuvaga suhestuda (näiteks vabatahtliku töö, annetamise, teadliku tarbimise jne kaudu).

2022. aasta novembris võeti vastu Maailmahariduse Euroopa deklaratsioon aastani 2050[9] ehk nn Dublini deklaratsioon, mis kirjeldab maailmaharidusega seotud visiooni, kohustusi ja võimalusi aastani 2050. 2023. aasta jaanuaris avaldati ESTDEVi algatusel maailmahariduse ekspertide poolt välja töötatud Eesti kontekstile vastav maailmakodaniku pädevusmudel[10], mida saab kasutada pädevusvaldkonna õppe kavandamiseks õppekava arendusprotsessis.

Samas Eesti oli 2022. aasta Eurobaromeetri uuringu kohaselt ELi liikmesriikide seas arengukoostöö ja humanitaarabi teadlikkuse näitajate poolest viimaste hulgas.[11] Eesti oli ainus liikmesriik, kus alla poole elanikest (47%) nõustus, et vaesuse leevendamine partnerriikides peaks olema üks EL-i peamisi prioriteete ning see osakaal jäi oluliselt alla EL-i keskmise (80%). Eesti vastajad (26%) olid ka kõige vähem nõus sellega, et vaesuse leevendamine partnerriikides peaks olema riigi valitsuse üks peamisi prioriteete. Kuigi see osakaal on võrreldes 2020. aastaga kasvanud viie punkti võrra, jääb see oluliselt alla ELi keskmise (67%).

Alaeesmärk 5.1: Suurendada Eesti arengukoostöö projektide ja humanitaarabi tegevuste nähtavust.
Selleks:

- Jagame regulaarselt avalikult informatsiooni Eesti arengukoostöö projektide teostamisest koostöös ESTDEVi, projektipartneritega ning kaasdoonorite, sh Euroopa Tiimiga;
- Jagame avalikult informatsiooni humanitaarkriisidega kaasnevatest vajadustest ja Eesti-poolse abi andmisest;
- Parandame Eesti arengukoostöö ning humanitaarabi andmete kättesaadavust ning esitleme neid visuaalselt atraktiivses vormis.

Alaeesmärk 5.2: Aktiivne tegevus maailmahariduse valdkonnas
Selleks:

- Analüüsime, võtame kasutusse ja arendame edasi 2022. aastal välja töötatud maailmahariduse pädevusmudelit;
- Osaleme aktiivselt Euroopa maailmahariduse võrgustikus GENE.
- Aitame kaasa maailmahariduse protsessis osalejate vahel suurema sidustuse loomisele, näiteks sidusrühmi koondava platvormi loomise kaudu.

Alaeesmärk 5.3: Avalikkuse teadlikkus rahvusvahelisest humanitaarõigusest ning rahvusvaheliste organisatsioonide rollist kasvab ning seeläbi suureneb toetus rahvusvahelisele humanitaarabile.
Selleks:

- Jagame aktiivselt avalikult asjassepuutuvat informatsiooni, et hoida teemasid päevakorras nii ekspertide kui ka laiema avalikkuse seas.

Eesmärk 6: Tagame humanitaarkriisidele vastamise võimekuse

Eesti vastab globaalsetele kriisidele kiirelt ja paindlikult, lähtudes abipalvetest ja humanitaarabi andmise printsiipidest. Humanitaarabi andmine toimub nii kahepoolselt kui mitmepoolselt lähtudes operatiivsusest ja efektiivsusest.
Humanitaarvajaduste vähendamiseks ja pikaajaliste kriiside leevendamiseks on vaja sidustada humanitaarabi ja arengukoostöö kriisi algusfaasis. Samuti on oluline lisaks kriisidele

[9] https://vm.ee/media/4669/download
[10] Maailmakodaniku pädevusmudel | Maailmakool
[11] [1]EU Citizens and International Partnerships - June 2022 - - Eurobarometer survey (europa.eu)

reageerimisele pöörata tähelepanu ennetusele ja riikide vastupanuvõime suurendamisele, seetõttu on mh oluline tugevdada koostööd ELi elanikkonnakaitse ja päästetööde valdkonnaga.

Alaeesmärk 6.1.: Eestil on ressursid ja võimekus anda humanitaarabi erinevates olukordades (globaalsed looduskatastroofid, inimtekkelised kriisid, nii kiireloomulised kui ka pikaajalised kriisid)

Selleks:

- Panustame vajaduspõhiselt ja humanitaarpõhimõtteist lähtuvalt globaalsete humanitaarkriiside vastamisse;
- Omame ülevaadet Eesti humanitaarabiorganisatsioonide võrgustikust;
- Teeme tihedat koostööd strateegiliste humanitaarpartneritega, tunneme nende võimekusi ja prioriteete;
- Kaardistame vajaduse mehhanismiks anda humanitaarabi ka arenenud riikidele.

Lisa 1: Ülevaade arengukoostöö prioriteetriikidest

1. Ukraina

Ukraina on Eestile oluline partner nii poliitiliselt, majanduslikult kui julgeolekupoliitiliselt, mis on meie arengukoostöö prioriteetriik alates 2006. aastast. Eesti arengukoostöö projektide senist mõju võib hinnata positiivseks, Ukrainas peetakse Eestist kui partnerriigist lugu. Koostööpartneritega oli ka varem lihtne leida ühist keelt, seda on veelgi võimendanud Eesti abi Ukrainale Venemaa algatatud laiaulatusliku agressiooni tingimustes.

Eestil on aastaid olnud Ukrainas kolm eelisvaldkonda: demokraatia arendamine ja heade valitsemistavade juurutamine, majandusarengu (eriti ettevõtluskeskkonna) edendamine ning hariduse toetamine. Läbivalt on fookuses olnud digilahendused, sooline võrdõiguslikkus (sh naiste võimestamine), inimõigused ja keskkonnasäästlikkus. Projekte on ellu viidud nii keskvalitsuse tasandil kui ka regioonides. Antud prioriteetvaldkonnad kehtivad jätkuvalt.

Peale Venemaa laiaulatusliku agressiooni algust 24.02.2022 ning Ukrainale Euroopa Liidu kandidaatriigi staatuse andmist 23.06.2022 lisandus prioriteetvaldkondade hulka riigi toetamine Euroopa Liidu integratsiooniga seotud tegevustes ning ülesehitus.

Ülesehitus ei tähenda vaid ehitusobjekte, vaid kaasa aitamist Ukraina arengule üldiselt. Antud tegevustes on Eesti lähtealused kirjeldatud 2022. aasta sügisel vastu võetud valitsusmemorandumites „Ukraina ülesehituse ja humanitaarse abistamise põhimõtted“ ja „Ukraina Euroopa Liidu integratsiooni toetamise tegevuskava“. Eesti on valinud fookusregiooniks Žõtomõri oblasti.

Ukraina ülesehituse toetamine jääb Eesti arengukoostöö keskmesse pikaks ajaks. Koostöö Ukraina keskvalitsusega on oluline nii projektidele poliitilise toetuse saamiseks kui ka Eesti nähtavuse suurendamiseks, samuti valdkondades, millede kompleksne arendamine on keskvalitsuse haldusalas (haridus, riiklik digiareng). Samas Eesti vahendite optimaalse kasutamise seisukohast on võtmetähtsusega koostöö kohalikul tasandil, kus lisandväärtuse pakkumine on sageli jõukohasem ning tulemused nähtavamad.

Ukraina ülesehituses jätkab Eesti aktiivse partnerina, kes näitab eeskuju ning ärgitab tegutsema. Eesti projektid on nähtavad ja eristuvad, majanduskoostööd soodustavaid initsiatiive loovad ning neil on pikaajaline mõju. Samuti aitavad need kaasa Ukraina liitumisele Euroopa Liiduga ning toetavad digi- ja rohepöörde eesmärke.

Eesti osaleb rahvusvahelises Ukraina üleseshituskoordinatsioonis ning vastavates rahastusmehhanismides (sh G7+ raames ning rahvusvahelistes finantsorganisatsioonides). Aitame esile tõsta Ukraina naaberriikide ning G7-sse mittekuuluvate doonorite panust

Oluline on jätkata koostöökohtade otsimist teiste doonoritega, sh nii riikidea kui rahvusvaheliste organisatsioonidega. Ukraina tohutu ülesehitusvajadus loob siinkohal uusi võimalusi. Ka ülesehitustegevusi valides on eelistatud need, millede teostamisel saadud oskusteavet on võimalik teisi doonoreid kaasates kasutada kõikjal Ukrainas.

Eesti-Ukraina koostöös on suur osa ka humanitaarabil. Eesti antav humanitaarabi on suunatud eelkõige sõjas enimkannatanud regioonidele ning valdkondadele, kus vajadused on kõige suuremad, sh riigi toimepidevuse tagamisele. Ukraina vajadus humanitaarabi järgi jääb

lähiaastateks kõrgeks. Ukrainas on hea potentsiaal rakendada neksuse, st näha varases faasis ette humanitaarabitegevuste kasvamine üle arengukoostöö projektideks.

Eesti arengukoostöö rahastamisel jääb Ukraina partnerriigiks, mis saab suurima proportsiooni rahastusest.

2. Gruusia

Gruusia on olnud Eesti arengukoostöö prioriteetriik alates 2006. aastast. Eesti tegevus on olnud edukas, kõige suuremat edu on saavutatud hariduse valdkonnas.

Prioriteevaldkondadeks on demokraatia ja õigusriigi areng, sh Gruusia Euroopa Liiduga lõimumise toetamine ning demokraatlike riigistruktuuride tugevdamine, majandusarengu toetamine, hariduse kvaliteedi parandamine ning naiste ja laste õiguste kaitse.

Alates 24.02.2022 on Gruusias suurenenud Vene kodanike osakaal, Vene mõjutustegevus on muutunud laiaulatuslikumaks, s.h läbi okupeeritud alade poliitilise survestamise Valitsuse poliitilised otsused töötavad kohati EL suunas liikumise ambitsioonile vastu. Oluline on jätkata Gruusia, sh sealse kodanikuühiskonna, toetamist et pakkuda tuge kodanikuühiskonnale ja riigile pikaajalist perspektiivi, sh hõlbustada Gruusia euroatlantilist lõimumist.

Eesti tegevuses Gruusias on suur roll koostööl teiste doonoritega, nii organisatsioonide kui riikidega. Heaks näiteks on koostöö ÜRO Lastefondiga UNICEF laste õiguste kaitse ja hariduse valdkondades.

Gruusiale suunatava rahastuse osakaal Eesti arengurahastuses jääb stabiilseks

3. Moldova

Moldova on alates 2006. aastast üks Eesti arengukoostöö prioriteetriikidest. Eesti arengukoostöö projektide mõju võib üldiselt hinnata positiivseks.

Moldova suunal on Eestil olnud kolm peamist eelisvaldkonda: demokraatia edendamine, majandusarengu toetamine fookusega regioonide arengul ning hariduse ja elukestva õppe edendamine. Antud valdkonnad kehtivad edasi. Peale 23.06.2022 kui Moldovast sai Euroopa Liidu kandidaatriik kerkis prioriteetvaldkondade hulka ka Moldova toetamine Euroopa Liidu integratsiooniga seotud tegevustes. Kandidaatriigi staatuse saamine on suurendanud motivatsiooni viia läbi ühiskonna demokraatlikuks arenguks vajalikke reforme, sh Eesti prioriteetvaldkondades.

Eesti pikaaegsed kogemused Moldovas loovad hea aluse koostööks teiste doonoritega, nii koostööprojektide teostamisel kui ekspertiisi pakkumisel. Jätkame koostööd USA ja Rootsiga, otsime võimalusi koostööks Saksamaa ja teiste doonoritega.

Rahastamisel näeme ette Moldova osakaalu väikest kasvu, eeskätt suuremat toetust EL integratsiooni toetavatele tegevustele.

4. Armeenia

Armeenia oli aastatel 2006-2016 Eesti arengukoostöö üks prioriteetriike. Kuna peale 2018 sametrevolutsiooni, 2020 Mägi-Karabahhi II sõda ning Venemaa laiaulatusliku agressiooni puhkemist Ukrainas on Armeenia teinud olulisi sise- ja välispoliitilisi samme demokraatlikule väärtusruumile lähemale liikumisele, on Eesti kaardistanud võimalused taastada arengukoostöö

tegevused Armeenias. Eelisvaldkondadena on esile kerkinud haridus (haridussüsteemi arendamine sh läbi koostöö riiklike institutsioonidega) ning demokraatliku arengu toetamine.

Armeenias on olulisel kohal ka partnerluste loomine, sh EL ühisalgatustes osalemine, eriti arengukoostöö taaskäivitamise faasis.

Arvestades, et arengukoostöö Armeenia suunal on hiljuti taaskäivitatud, plaanime rahastusvahendite tõusu.

5. Aafrika partnerriigid Keenia, Namiibia, Botswana, Uganda

Globaalsete partneritega vastastikusel huvil ja võrdväärsel partnerlusel põhineva pikaajalise koostöö ehitamine on kasvava tähtsusega nii arengueesmärkide saavutamiseks kui ka globaalsete geopoliitiliste trendide valguses, seda eriti peale Venemaa agressioonisõja algust. Aafrika stabiilsuse, julgeoleku ja majandusarenguga seotud väljakutsetega tegelemiseks saab Eesti jagada asjakohast kogemust nii kaasava digipöörde elluviimisel kui ka avaliku sektori, ettevõtluskeskkonna ja haridussüsteemi reformimisel. Aafrikas on erilise tähelepanu all kaasavate ja inimkesksete protsesside toetamine, oluline on kõige haavatavamate ühiskonnagruppide, sh naiste ja tüdrukute võimestamine.

Süsteemsete muutuste saavutamiseks on eesmärk kahepoolseid programme üha enam sidustada teiste doonorite programmidega, sh Euroopa Tiimi algatustega. Koordineeritud koostöö doonorite vahel on hinnatud ka partnerriikide poolt. Tihe suhtlus Aafrikas esinduste võrgustikke omavate doonoritega, sh EL esindustega, aitab tegutseda olukorras, kus Eestil puudub püsiv diplomaatiline kohalolu Sahara-taguses Aafrikas. Teiste doonoritega regionaalsetes projektides osaledes keskendume projektide valikul nendele, mis hõlmavad meie prioriteetvaldkondi ja vähemalt üht prioriteetriiki.

Eesti horisontaalseks prioriteetvaldkonnaks Aafrikas on digitaalsus. Sellest vaatest on oluline toetada Aafrika mandri üldist integratsiooni, mh vabakaubandusleppe AfCFTA[12] jõustamist ja selle raames Aafrika digitaalse ühtse turu arendamist. Regionaalse koostöö edendamine on oluline ka andmete ja inimeste liikumist reguleerivate seadusandlike raamistike ühtlustamiseks ning riikidevaheliseks kogemuste jagamiseks. Asjakohast koostööd saab teha regionaalsete organisatsioonidega, mh Botswanas peakorterit omava Lõuna-Aafrika Arenguühendusega SADC[13]-iga ja digiarengut toetava Smart Africa-ga[14].

Vastavalt Eesti Aafrika regioonistrateegiale 2020-2030 keskendume kahepoolsetes programmides 4 partnerriigile – Keenia, Namiibia, Botswana ja Uganda.

Keenia on Eesti kõige olulisem arengukoostöö partnerriik Aafrikas. Riik on ka EL prioriteetne partner ja oluline regionaalne jõu- ja majanduskeskus Aafrika Sarve piirkonnas. Prioriteetvaldkondadeks on digipööre, haridus ja rohepöördealast innovatsiooni toetav ettevõtluskeskkond. Keenias asub suur arv pagulasi naaberriikide konfliktipiirkondadest, seega pöörame tähelepanu humanitaarabi ja arengukoostöö sidustamisele.

[12] African Continental Free Trade Area.
[13] Lõuna-Aafrika Arenguühendus
[14] Smart Africa on valitsustevaheline organisatsioon, mis loodi 2014. aastal Aafrika Liidu riigipeade otsuse alusel ja millel on tänaseks 37 liikmesriiki. Eesmärgiks on toetada info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate laialdasemat kasutamist ja arengut kogu regioonis.

Namiibias on Eesti prioriteetideks avaliku sektori digipööre ning majandusarengu toetamine läbi ettevõtluskeskkonna arengu. Suurenev tähelepanu on rohepöördel seoses rohevesiniku teemalise koostöö algatamisega Euroopa Liiduga, mis võib avada võimalusi tehnoloogiasiirde projektideks.

Eesti arengukoostöö prioriteetideks **Botswanas** on avaliku sektori digipööre ning majandusarengu toetamine, eriti ettevõtluskeskkonna areng.

Ugandas on peamiseks prioriteetvaldkonnaks haridus, sh haridusega seotud digilahendused, õpetajate digioskused, kodanike digikirjaoskuste arendamine, kaasates kõige haavatavamad ühiskonnaliikmed. Koostöös teiste doonoritega aitame kaasa ka digipöördele. Ugandas, sarnaselt Keeniale, on suur arv pagulasi naaberriikide konfliktipiirkondadest, seega pöörame tähelepanu humanitaarabi ja arengukoostöö sidustamisele.

Aafrika- suunalise arengukoostöö rahastuse osakaal püsib stabiilne, võimalusel tõusev.

Lisa 2 Ülevaade arengukoostöö prioriteetvaldkondadest

Temaatilised:

1. Demokraatia ja õigusriigi areng ning head valitsemistavad

Valdkond aitab kaasa järgmiste kestliku arengu eesmärkide täitmisele:

Demokraatia ja õigusriigi arengu ning heade valitsemistavade arendamisele suunatud tegevuste eesmärgiks on suurendada partnerriikides ühiskondlikku stabiilsust.

Eesti on alates iseseisvuse taastamisest 1991. aastal läbinud riigi ülesehituse ja reformimise tee, oleme antud valdkonnas tunnustatud ja usaldusväärne partner. Eeskätt keskendub Eesti e-valitsemisele, sellega seonduvatele reformidele ja turvaliste digilahenduste juurutamisele riigihalduses, korruptsioonivastasele võitlusele ja õigusreformile.

Stabiilse arengu tagamiseks on oluline ka regionaalarengu toetamine, sh koostöö kohaliku omavalitsuse üksustega, kogukonnapoliitika edendamine, kodanikuühiskonna kaasamine valitsemisesse ja reformiprotsesside kujundamisesse, osalusdemokraatia ja heas valitsemises osalemise võimekuse parandamine.

Arvestades suurenevaid vastasseise maailmas muutub järjest olulisemaks võitlus informatsioonilise mõjutustegevusega, mis hõlmab nii vastavate riiklike struktuuride üles ehitamist kui sõltumatu meedia tugevdamist.

Partnerriikide puhul, millede eesmärgiks on suurem integratsioon Euroopa Liiduga või liikmesus, on ühiskonna arengut toetavate protsesside arendamisel oluline pidada silmas seost eurointegratsiooniga.

2. Majandusarengu toetamine

Valdkond aitab kaasa järgmiste kestliku arengu eesmärkide täitmisele:

Arengukoostöö tegevuste eesmärgiks on aidata arenguriikidel muutuda suutlikuks toimida edukalt globaalse avatud turumajanduse keskkonnas, kõige haavatavamate ühiskonnaliikmete ettevõtlusvõimekuse tõstmine ning varimajanduse vähendamine. Selline areng toob kõige enam sotsiaalset kasu ning on kõige jätkusuutlikum. Samuti aitab see kaasa maailma majandusarengule tervikuna.

Majandusarengu toetamisel pöörame eritähelepanu vähimarenenud piirkondade ja sektorite arendamisele, et tagada partnerriigi ühtlane majandusareng.

Eestis on tekkinud tuumkompetentsid laias spektris tegevusvaldkondades, millede arendamine on vaesusest pääseda üritavatele arenguriikidele väga oluline: e-riigi lahendused, haridusinnovatsioon, aruka linna ja aruka mobiilsuse lahendused ning platvormid, finantstehnoloogiad, ettevõtlust ja innovatsiooni soodustava keskkonna loomine, avatud koostöö avaliku ja erasektori vahel. Samuti kogemused era- ja avaliku sektori koostöös avatud turule ja ühiskonnale orienteeritud struktuursete reformide elluviimisel, sh klastrite moodustamine, mis on aidanud saavutada ja hoida majanduslikku stabiilsust.

3. Kvaliteetse hariduse edendamine

Valdkond aitab kaasa järgmiste kestliku arengu eesmärkide täitmisele:

Kvaliteetse hariduse edendamine toetab partnerriikide ühiskondlikku ja majanduslikku arengut. Kogu maailmas on haridus miljonitele lastele ja noortele endiselt kättesaamatu. COVID-19 ning tütarlaste ja naiste õiguste halvenemine on miljonid õpilased haridussüsteemist välja tõrjunud.

Eesti on globaalselt tuntud ja tunnustatud hariduse tippriik ning selles on oluline roll Eesti üliheadel tulemustel PISA uuringutes. Meie eesmärgiks jagada oma mitmekesiseid kogemusi haridusvaldkonna poliitika kujundamisest, hariduse reformimisest ja kvaliteetse hariduse kättesaadavuse parandamisest, sh aidata arendada haridust erinevatel õppetasemetel ja vormides, rakendada kaasava hariduse põhimõtteid, arendada õpetajakoolitust, õppekavareforme ja digiharidust, jagada tipptasemel hariduslahendusi ja -tehnoloogiaid ning kogemusi hariduse infosüsteemide arendamisest, et võimaldada andmetel põhinevate otsuste tegemist.

Eesti jagab oma haridusalaseid kogemusi tervikliku kontseptsiooni põhimõttest lähtuvalt, seega on eesmärk kaasa aidata süsteemsetele muutusele partnerriikide haridussüsteemis. Selleks teeb Eesti peale teiste doonorriikide koostööd ka rahvusvaheliste organisatsioonide ja algatustega, näiteks Rahvusvaheline Hariduspartnerlus (*Global Partnerhsip for Education*, GPE), OECD ja UNICEF. Oluline on avatud koostöö avaliku, tsiviilühiskonna ja erasektori vahel.

Aitamaks kaasa partnerriikide majandusarengule, on olulisel kohal tööturu vajadustele vastavate asjakohaste oskuste arendamine. Lõhe haridussüsteemi pakutava ja tööturu vajaduste vahel ei pärsi mitte ainult indiviidide väljavaateid, vaid ka majandusarengut laiemalt. Erilise tähelepanu all on kõige haavatavamad ja ebasoodsamas olukorras olevad rühmad, kelle juurdepääsu puudumine formaalsele haridussüsteemile vähendab nende võimalusi tööturul.

Eesti toetab ka meie partnerriikide kodanikke õpingutega Eestis, andes selleks prioriteetriikidest pärit õppuritele stipendiume täiendkoolitustes või magistri- või doktoriõppes osalemiseks.

4. Maailma keskkonnaprobleemide lahendamisele kaasa aitamine

Valdkond aitab kaasa järgmiste kestliku arengu eesmärkide täitmisele:

Üha selgemaks saavad globaalse kliimakriisi tagajärjed, mistõttu on järjest olulisem süsteemselt tegeleda kliimamuutuste juurpõhjustega, samuti juba toimuvate kliimamuutustega ning pöörata tähelepanu ennetustegevusele. Siinkohal on olulisel kohal keskkonnaharidus, mis aitab luua jätkusuutlikke lahendusi.

Tugeva digiriigina on Eesti loomulik prioriteet rohe- ja digipöörde ühildamine – nn kaksikpööre. Arengukoostöö partnerriikides on projektide elluviimisel peamiseks väljakutseks kohapeal puuduv taristu ja ekspertiis, mis raskendab kestlike lahenduste loomist. Üheks Eesti eesmärgiks kaksikpöörde suunalise koostöö läbiviimisel on panustada kohaliku (rohe)innovatsiooni ökosüsteemi arengusse, et sünniksid kohalikud lahendused, ja võimestada inimesi ning ettevõtteid. Sellega haakub ekspertiisi ja kogemuste jagamine innovatsiooni soodustava keskkonna loomisel, sh seadusandliku raamistiku tekitamine ning tehnoloogiasiire.

Oluline on keskenduda kestlikele lahendustele, mis katavad ühiskonna, sh kogukondade tasemel baasvajadusi ning loovad eeldused edasiseks arenguks. Sellised on näiteks joogivee kättesaadavus, toiduga kindlustatus, elektrivarustuse tagamine, soodsad ja kestlikud ehituslahendused, kõrbestunud alade rohestamine. Paralleelselt saab tegeleda nii baasvajaduste kui ka projektidega, mis toetavad andmete, registrite ja muude digilahenduste juurutamist.

Horisontaalsed:

5. Sooline võrdõiguslikkus

Valdkond aitab kaasa järgmiste kestliku arengu eesmärkide täitmisele:

Naised ja tüdrukud on arengumaades kõige haavatavam sihtgrupp, jäädes sageli ilma piisavast haridusest ja eneseteostuse võimalustest. Olulise elemendina kestliku arengu eesmärkide seas on sooline võrdõiguslikkus ka üks Euroopa Liidu välistegevuse nurgakive.

Soolise võrdõiguslikkuse arendamisele suunatud tegevused toimuvad koosmõjus teiste Eestile prioriteetsete teemadega ning on horisontaalse mõõtmena integreeritud partnerriikidele suunatud projektidesse.

6. E-valitsemise ja küberturvalisuse arendamine

Valdkond aitab kaasa järgmiste kestliku arengu eesmärkide täitmisele:

Tegemist on selgelt tulevikku suunatud valdkonnaga, mille olulisus järjepidevalt tõuseb. Samas ei ole digitaalsus eesmärk iseeneses, vaid vahend, mille abil saavutatakse konkreetne areng või muutus. Ka siin on olulisel kohal kaksikpööre.

Eesti on digi- ja küberteemadel maailmas tunnustatud eestkõneleja, huvi Eesti kogemuste vastu üle maailma on väga suur. Digitaalsuse arendamisele suunatud arengukoostöös lähtub Eesti nii Euroopa Liidu kui enda digidiplomaatilistest väärtustest ja poliitikast ning pöörab tähelepanu nende rakendamisele praktikas. Arengukoostöös toetame lahendusi, mis on avatud lähtekoodiga, taaskasutatavad ja läbipaistvad ega lukusta partnerriiki lahenduse välja töötanud doonori juurde. Eesmärk on läbi viia struktuurseid muutusi riigis, regioonis või kogu kontinendil, sh arendada piiriüleste teenuste pakkumist koostöös regionaalsete organisatsioonidega. Oluline on jälgida, et digipööre jõuaks kõikide ühiskonnakihtideni, oleks kaasav ja inimkeskne. Antud põhimõtteid edendame muuhulgas läbi Govstack[15] initsiatiivi.

Eesti hinnatud digi- ja küberekspertiisi saame võimendada ning suuremaid muutusi saavutada ühisprojektides suuremate doonoritega. Tugev potentsiaal on kaasata nii erasektorit, millega koostöös toimub Eesti digiriigi areng, kui ka vabaühendusi, kellel on oskusteave digipädevuste õpetamisel rohujuure tasemel.

Antud valdkonna väljakutseteks on Eesti piiratud ressursi jagamine, vastamaks ülisuurele huvile ning küberturvalisuse kui digipöörde lahutamatu osa uudsus arengukoostöös.

[15] Govstack on Eesti, Saksamaa, Rahvusvahelise Telekommunikatsiooniliidu ja DIALi (Digital Impact Alliance) 2020. aastal algatatud initsiatiiv, mille eesmärk on edendada väärtustepõhiste, kõrgetele standarditele vastavate ja kvaliteetsete digilahenduste rakendamist nii arenenud kui arenguriikides.

Lisa 3 Vajadusindikaatorid arengukoostöö partnerriikide kaupa[16]

	GRUUSIA			MOLDOVA			UKRAINA			ARMEENIA		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2022		
Demokraatia areng ja head valitsemistavad												
Korruptsioonitajumise indeks (parim tulemus: 100)	-	56	56	-	34	39	-	33	33	46		
Ajakirjandusvabaduse indeks (parim tulemus: 1)	60	60	89	91	89	40	96	97	106	51		
Kodanikuühiskonna vabaduse indeks	Narrowed	Narrowed	Narrowed	Narrowed	Narrowed	Narrowed	Obstructed	Obstructed	Obstructed	Narrowed		
Majandusareng ja ettevõtlus												
Allpool vaesuspiiri elavate inimeste osakaal elanikkonnast partnerriigis (%)	21,3% (2020)			24,5% (2021)			1,6% (2020)			26,5% (2021)		
Töötuse määr (%)	-	12,20%		-	3,20%		-	9,80%			12,70 %	
Ease of Doing Business Index (parim tulemus 100)	-	83,7	94,5	-	74,4	77,5	-	70,2	69,9			77,7
Majandusvabaduse indeks (parim tulemus: 100)	77,1	77,2	68,7	62	62,5	58,5	54,9	56,2	Pole teada			65,1

[16] Mõningate antud indikaatorite uuendamise välp on suur

Tervishoid												
Täiskasvanute (30-70 a) suremus mittenakkuslikesse haigustesse	24,89% (2019)			24,06% (2019)			25,52% (2019)			19,93 (2019)		
Vastsündinute suremus (1000 elussünni kohta)	8 (2021)			12 (2021)			7 (2021)			10 (2021)		
Tervishoiu rahastamise osakaal SKP-st (%)	7,1% (2018)			6,6% (2018)			7,62% (2020)			12,24 (2020)		
Haridus												
Kooliealiste laste osakaal, kes läbivad vähemalt põhihariduse (%)	99,9% (2018)			94,8% (2017)			98,7% (2017)			91,08 (2016)		
Kooliealiste laste osakaal, kes koolis ei käi (%)	1% (2021)			0% (2021)			8% (2014)			11 % (2021)		
NEET noorte (15-24) osakaal (%)	24,9% (2020)			13,6% (2021)			16,5% (2017)			26,1 (2020)		
Õpilaste ja õpetajate suhtarv (#)	9 (2018)			18 (2018)			13 (2018)			15 (2018)		
Hariduse rahastamise osakaal SKP-st (%)	3,6% (2021)			6,4% (2020)			5,4% (2020)			2,8 (2021)		
Humanitaarabi												
Kriisi tõttu kannatanud ja abivajavate inimeste arv (#)	-	-	-	-	-	-	3,4 mln	3,4 mln	17,6 mln	-		

Sisepõgenike arv (#)	0,3 mln (2020)	-	854 000 (2021)	800
Riigist lahkunud pagulaste arv (#)	-	-	5,4 miljon (2022)	-
Sooline võrdõiguslikkus				
Gender Development Index	1,007 (2021)	1,010 (2021)	1,012 (2021)	1,001 (2021)
Naiste osalus tööturul (%)	56% (2021)	36% (2021)	48% (2021)	58 (2021)
Naistevastase vägivalla esinemissagedus (%)	6% (2018)	34% (2019)	26% (2019)	14 % (2018)
Naiste osakaal seadusandlikus kogus (%)	19% (2021)	40% (2021)	21% (2021)	34 % (2021)
Poiste ja tüdrukute suhtarv alg- ja keskhariduses (GPI Index)	1,01 (2021)	0,99 (2021)	1,00 (2014)	1,02 (2021)
Keskkond				
Environmental Performance Index (parim tulemus: 100)	39,1 (2022)	42,7 (2022)	49,6 (2022)	48,3 (2022)
Global Adaption Index (parim tulemus: 100)	57,8 (2020)	50,2 (2020)	52,2 (2020)	55,6 (2020)
Hinnanguline CO2-heitkogus (tonnid elaniku kohta)	17,600 (2019)	13,390 (2019)	233,260 (2019)	9,960 (2019)

Taastuvenergia osakaal kogu energiatootmisest (%)	23,77% (2018)	19,97% (2018)	4,6% (2018)	
IKT				
Inimeste osakaal elanikkonnast, kes kasutab arvutit ja/või mobiiltelefoni (%)				
Inimeste osakaal elanikkonnast, kes kasutab internetti (%)	76% (2021)	76% (2017)	75% (2020)	77 (2020)
Inimeste osakaal elanikkonnast, kellel on mobiilside leping (100 inimese kohta)	137 (2021)	127 (2021)	135 (2021)	129 (2021)

	KEENIA			**UGANDA**			**NAMIIBIA**			**BOTSWANA**		
	2022			2022			2022			2022		
Demokraatia areng ja head valitsemistavad												
Korruptsioonitajumise indeks (parim tulemus: 100)	32			26			49			60		
Ajakirjandusvabaduse indeks (parim tulemus: 1)	69			132			18			95		
Kodanikuühiskonna vabaduse indeks	Obstructed			Repressed			Obstructed			Narrowed		

Majandusareng ja ettevõtlus												
Allpool vaesuspiiri elavate inimeste osakaal elanikkonnast partnerriigis (%)	36,1% (2015)			20,3 % (2019)			17,4 % (2015)			19,3% (2009)		
Töötuse määr (%)	5,6 % (2021)			4,3 % (2021)			21,3 % (2021)			21,2 % (2021)		
Ease of Doing Business Index (parim tulemus 100)	75,4			51,3			53,8			62,6		
Majandusvabaduse indeks (parim tulemus: 100)	52,5			51,4			57,7			64,9		
Tervishoid												
Täiskasvanute (30-70 a) suremus mittenakkuslikesse haigustesse	20,99 % (2019)			21,17% (2019)			22,62% (2019)			27,03 (2019)		
Vastsündinute suremus (1000 elussünni kohta)	28 (2021)			31 (2021)			29 (2021)			28 (2021)		
Tervishoiu rahastamise osakaal SKP-st (%)	4,29 % (2020)			3,96% (2020)			8,9% (2020)			6,19 (2020)		
Haridus												
Kooliealiste laste osakaal, kes läbivad vähemalt põhihariduse (%)	71,32 % (2020)			33,7% (2020)			51 % (2018)			90,2 % (2016)		
Kooliealiste laste osakaal, kes koolis ei käi (%)	10,29% (2020)			13,91% (2017)			1,41% (2021)			8,94 % (2016)		
NEET noorte (15-24) osakaal (%)	19,7% (2019)			31,1% (2021)			31,9% (2018)			37,1 (2020)		
Õpilaste ja õpetajate suhtarv (#)	31 (2015)			43 (2017)			25 (2018)			24 (2015)		
Hariduse rahastamise osakaal SKP-st (%)	4,8% (2021)			2,7% (2021)			9,6% (2021)			8,7 (2020)		
Humanitaarabi												

Kriisi tõttu kannatanud ja abivajavate inimeste arv (#)	6,4 miljonit		
Sisepõgenike arv (#)	244 tuhat	25 tuhat	
Riigist lahkunud pagulaste arv (#)			
Sooline võrdõiguslikkus			
Gender Development Index	0,941 (2021)	0,927 (2021)	1,004 (2021)	0,981 (2021)
Naiste osalus tööturul (%)	72% (2021)	67% (2021)	55% (2021)	59 (2021)
Naistevastase vägivalla esinemissagedus (%)	23% (2018)	45% (2019)	Pole teada	Pole teada
Naiste osakaal seadusandlikus kogus (%)	22% (2021)	34% (2021)	44% (2021)	11 % (2021)
Poiste ja tüdrukute suhtarv alg- ja keskhariduses (GPI Index)	0,95 (2009)	1,00 (2017)	1,01 (2007)	1,02 (2021)
Keskkond			
Environmental Performance Index (parim tulemus: 100)	30,80 (2022)	35,80 (2022)	50,90 (2022)	54,00 (2022)
Global Adaption Index (parim tulemus: 100)	38,7 (2020)	35,4 (2020)	45,1 (2020)	48,3 (2020)
Hinnanguline CO2-heitkogus (tonnid elaniku kohta)	81,010 (2019)	43,290 (2019)	10,660 (2019)	11,000 (2019)
Taastuvenergia osakaal kogu energiatootmisest (%)	87,51% (2015)	92,95% (2015)	97,79% (2015)	0,03 (2015)
IKT			
Inimeste osakaal elanikkonnast, kes kasutab arvutit ja/või mobiiltelefoni (%)				
Inimeste osakaal elanikkonnast, kes kasutab internetti (%)	30% (2020)	6% (2020)	41% (2020)	64 (2020)

Inimeste osakaal elanikkonnast, kellel on mobiilside leping (100 inimese kohta)	123 (2021)	66 (2021)	115 (2021)	161 (2021)

Lisa 4: Lühendite nimekiri

AfCFTA	Aafrika vabakaubanduspiirkond (*African Continental Free Trade Area*)
CEB	Euroopa Nõukogu Arengupank (*Council of Europe Development Bank*)
D4D	Digitaalsus arengukoostöös (*Digital for Development*)
DAC	OECD arengukoostöö komitee (*Development Assistance Committee)*
EBRD	Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupank (*European Bank for Reconstruction and Development*)
EIB	Euroopa Investeerimispank (*European Investment Bank*)
EL	Euroopa Liit
ESTDEV	SA Eesti Rahvusvahelise Arengukoostöö Keskus
EU4U	EL Ukraina heaks
GENE	Euroopa maailmahariduse võrgustiku (*Global Education Network Europe*).
GHD	Hea Humanitaardoonorlus (*Good Humanitarian Donorship)*
GPE	Rahvusvaheline Hariduspartnerlus (*Global Partnerhsip for Education*)
IDA	Rahvusvaheline Arenguassotsiatsioon (*International Development Association*)
IMF	Rahvusvaheline Valuutafond (*International Monetary Fund)*
OCHA	ÜRO humanitaarküsimuste koordinatsioonivõrgustik (*United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*)
OECD	Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (*Organization for Economic Cooperation and Development)*
RKT	Riiklik kogutoodang
SADC	Lõuna-Aafrika Arenguühendus (*South African Development Community)*
UCPM	EL Elanikkonnakaitsemehhanism (*EU Civil Protection Mechanism*)
UK	Ühendkuningriik (*United Kingdom)*
UNICEF	ÜRO Lastefond (*United Nations Children's Fund*)
USA	Ameerika Ühendriigid (*United States of America)*
ÜRO	Ühinenud Rahvaste Organisatsioon